

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ПРАВО НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ:
КРАЩІ ПРАКТИКИ ЄС
ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Матеріали

науково-практичного круглого столу

(м. Суми, 6 червня 2025 року)

EU Justice4U

Суми
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
2025

СКЛАД ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ:

УСТИМЕНКО В. А., директор Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова НАН України», д-р юрид. наук, проф., член-кор. НАН України, член-кор. НАПрН України, заслужений юрист України;

ДЖАБРАІЛОВ Р. А., д-р. юрид. наук, проф., заступник директора з наукової роботи Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова НАН України»;

ДЕРЕВ'ЯНКО Б. В., д-р. юрид. наук, проф., провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова НАН України»;

РУДЕНКО Л. Д., канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки СумДУ;

ПЛОТНИКОВА М. В., канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри міжнародного, європейського права та порівняльного правознавства СумДУ;

ШВАГЕР О. А., канд. юрид. наук, доцент, асист. кафедри міжнародного, європейського права та порівняльного правознавства СумДУ

*Видання рекомендоване до видання рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 8 від 19.06.2025 року)*

Право на доступ до правосуддя: кращі практики ЄС
П 68 та виклики для України : матер. науково-практичного круглого столу (Суми, 6 червня 2025 р.). – Суми : Сумський державний університет, 2025. – 113 с.

До збірника ввійшли тези доповідей і повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, які брали участь у Науково-практичному круглому столі «Право на доступ до правосуддя: кращі практики ЄС та виклики для України», присвяченому актуальним питанням адаптації національного законодавства до законодавства ЄС у сфері доступу до правосуддя, європейським і світовим стандартам щодо забезпечення реалізації права на доступ до правосуддя, проблемам забезпечення доступу до правосуддя в умовах воєнного стану в Україні, а також національному й зарубіжному досвіду юридичних клінік та їх ролі в забезпеченні доступу до правосуддя.

Co-funded by
the European Union

Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use that may be made of the information contained therein.

Цей твір ліцензовано на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International
(Із Зазначенням Авторства-Некомерційна-Поширення на тих самих умовах 4.0 Міжнародна)

3. Case of R.P. and Others v. the United Kingdom, judgement of 9 October 2012. European Court on Human Rights HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-113391>

4. Case of Stanev v. Bulgaria, judgement of 17 January 2012. European Court on Human Rights HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108690>

5. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини другої статті 8, другого речення частини четвертої статті 16 Закону України "Про звернення громадян" (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними) від 11 жовтня 2018 року № 8-п/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-18#Text>

ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СУДОВОМУ ПОРЯДКУ ПРАВА НА ВІДШКОДУВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИМ КОМПАНІЯМ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ РОСІЙСЬКОЮ АГРЕСІЄЮ

Сологуб Артем Михайлович

*аспірант Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова НАН України», Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7197-4921>*

Злочинна влада російської федерації надає безпосереднім виконавцям накази про вчинення військових злочинів, злочинів проти людяності, злочинів, що порушують правила ведення війни та ін. Одним із головних об'єктів нападів у вигляді обстрілів із далекої та близької відстані ракетною, реактивною, артилерійською та іншою зброєю є енергетичний комплекс України. Російські злочинці сподіваються через позбавлення українського бізнесу та звичайних громадян одного із основних благ цивілізації призведе до тиску з боку останніх на український Уряд з вимогою капітуляції. Звичайно це була чергова помилка російських недолугих стратегів війни. Проте українським компаніям, які генерують, зберігають, передають еле-

ктроенергію від цього легше не стало. Їх обстріли тривають постійно. Відновлення об'єктів енергетики здійснюється за кошти самих енергетичних компаній. Проте певну частину витрат держава компенсує.

Майнові права людини та як похідні від них – майнові права суб'єктів бізнесу, зокрема і майнові права енергетичних компаній, гарантуються нормами Загальної декларації прав людини ООН від 10 грудня 1948 року [1], Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року [2] та інших загальносвітових або загальноєвропейських міжнародних актів. У розвиток таких положень у статті 13 Конституції України наявна норма, за якою «Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом» [3]. Тобто захист прав власності Конституція України покладає на державу. У розвиток конституційних положень стосовно людини (фізичної особи) захист права власності здійснюється на основі норм глави 23 «Загальні положення про право власності», глави 24 «Набуття права власності» і глави 25 «Припинення права власності» Цивільного кодексу України [4]. А в розвиток конституційних положень стосовно суб'єктів бізнесу Господарський кодекс України отримав положення частин третьої і четвертої статті 47 «Загальні гарантії прав підприємців»: «3. Держава гарантує недоторканність майна і забезпечує захист майнових прав підприємця. Вилучення державою або органами місцевого самоврядування у підприємця основних і оборотних фондів, іншого майна допускається відповідно до статті 41 Конституції України на підставах і в порядку, передбачених законом. 4. Збитки, завдані підприємцю внаслідок порушення громадянами чи юридичними особами, органами державної влади чи органами місцевого самоврядування його майнових прав, відшкодовуються підприємцю відповідно до цього Кодексу та інших законів» [5]. Таким чином, держава в силу норм внутрішнього законодавства та положень міжнародних актів зобов'язується гарантувати усім громадянам і суб'єктам господарювання на своїй території недоторканність їх майна. У разі порушення державою майнових прав (тобто неможливістю дотримати гарантії) завдані збитки компенсуються.

Уже майже за місяць після початку повномасштабного вторгнення в Україну у розвиток положень законів було прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року «Про

затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» [6], а майже за рік – Закон України від 23 лютого 2023 року «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» [7]. На основі названої постанови КМУ визначалася вартість знищеного, пошкодженого чи втраченого майна, а на основі названого Закону державою здійснювалося відшкодування. При цьому людина чи суб'єкт господарювання міг звернутися до суду із позовом, відповідачами за яким були держава Україна та російська федерація. Оскільки на сьогодні українським енергетичним компаніям складно витребувати гроші від російської федерації, то вони витребували гроші від держави Україна, а держава Україна планувала витребувати ці гроші від російської федерації чи її правонаступників у майбутньому. Але у 2025 році ситуація змінилася.

Прийняття державою двох останніх актів, а також кількох інших не названих актів вилилося у суперечливий висновок, сформульований у Постанові Верховного Суду України від 5 березня 2025 року у справі 757/13711/22. Це була справа за позовом власника майна до держави Україна в особі КМУ, Державної казначейської служби України, РФ в особі уряду РФ про стягнення майнової та моральної шкоди, спричиненої в результаті військового вторгнення. І в цій Постанові Верховного суду було зазначено, що держава Україна в особі КМУ реалізувала свій позитивний матеріальний обов'язок щодо визначення правил, спрямованих на відновлення прав потерпілих унаслідок, зокрема, загибелі цивільних осіб, пошкодження майна через збройну агресію РФ. Із таким рішенням можна не погодитися, зокрема і будь-якій енергетичній компанії України, майно якої було знищене чи пошкоджене внаслідок воєнних дій російської федерації. Україна не є країною прецедентного права. Тому названа Постанова Верховного Суду України від 5 березня 2025 року прямо стосується лише позивача у конкретній справі. Але зрозуміло, що спираючись на цю Постанову Верховного Суду інші українські суди тяжітимуть до аналогічного рішення. А тому як позивачу у цій конкретній справі 757/13711/22, так і українським енергетич-

ним компаніям у майбутніх аналогічних справах слід буде звертатися до міжнародних судових інстанцій. В Україні діє пріоритет актів міжнародного права над актами національного права. Також Україна не виходила з жодних із угод про міжнародне судочинство. У названій вище Європейській Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у статті 6 визначено право на справедливий суд [2]. Задекларовано воно і в інших актах міжнародного та національного законодавства. А отже, українські енергетичні компанії мають право вимагати від держави Україна якомога швидшого відшкодування збитків, завданих їм російською агресією, а держава Україна одразу або через певний час витребуватиме відшкодування від російської федерації або її правонаступників.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 року. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

2. Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Рим, 4.XI.1950. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

5. Хозяйственный кодекс Украины: науч.-практ. коммент. Под общ. ред. А.Г. Бобковой. Х.: Издатель ФЛ-П Вапнярчук Н.Н., 2008. 1296 с.

6. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>

7. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 23 лютого 2023 року № 2923-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 60. Ст. 191.